

Sygn. akt I UK 130/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 sierpnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Beata Gudowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z odwołania J. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w K.

o emeryturę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 22 sierpnia 2012 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 5 października 2011 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 5 października 2011 r. Sąd Apelacyjny, Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych uwzględnił apelację organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 13 kwietnia 2011 r., który zmienił, oddalając odwołanie J.

P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w K. z dnia 6 maja 2010 r. w przedmiocie odmowy prawa do wcześniejszej emerytury w związku z wykonywaniem pracy w szczególnych warunkach. Sąd drugiej instancji ustalił, że ubezpieczony nie wykazał 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Do stażu tego rodzaju pracy nie zaliczył okresu od dnia 1 września 1966 r. do dnia 8 września 1969 r., w którym ubezpieczony odbywał naukę zawodu w Zasadniczej Szkole Zawodowej dla Pracujących PKS i był zatrudniony w Przedsiębiorstwie Państwowej Komunikacji Samochodowej, wykonując na podstawie umowy o naukę zawodu pracę monter samodzielnego samochodu. W ocenie Sądu Apelacyjnego, ten sporny okres nie był okresem pracy wykonywanej w szczególnych warunkach w rozumieniu art. 32 w związku z art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r., Nr 153, poz. 1227 ze zm.), z uwzględnieniem rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), gdyż praca ucznia nie była wykonywana w sposób stały i w pełnym wymiarze czasu pracy, ustanowionym dla danego stanowiska pracy (por. § 2 rozporządzenia). Sąd drugiej instancji nie nabrał przekonania, że fakty miały się tak, jak przedstawili je świadkowie, w szczególności co do wymiaru czasu pracy ubezpieczonego jako ucznia zawodu przy pracach w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych (wykaz A, dział XIV pkt 16 załącznika do rozporządzenia), gdyż przeciwstawił im postanowienia umowy o naukę zawodu wynikające z art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy (Dz.U. Nr 45, poz. 226 ze zm.), zgodnie z którym młodociani przyjęci do pracy byli obowiązani do dokończania się w celu ukończenia pełnej szkoły podstawowej lub do dokończania się zawodowego lub ogólnokształcącego (ust. 2), natomiast młodociani zatrudnieni w celu nauki zawodu obowiązani byli do dokończania się w zakresie obranego zawodu (ust. 3). Według umowy o naukę zawodu, obowiązującej ubezpieczonego od dnia 1 września 1966 r. do 31 sierpnia 1969 r., miał on status ucznia nauki zawodu (niezależnie od znajdujących do niego

zastosowanie norm czasu pracy) i w związku z obowiązkiem dokształcania się nie pracował stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych.

Wobec nieuwzględnienia do stażu pracy w szczególnych warunkach okresu zatrudnienia w czasie nauki zawodu, za bezprzedmiotową Sąd drugiej instancji uznał ocenę charakteru zatrudnienia ubezpieczonego w Przedsiębiorstwie Robót Zmechanizowanych w okresie od dnia 4 października 1969 r. do dnia 1 lutego 1970 r. na stanowisku kierowcy, gdyż uznane okresy jego pracy w szczególnych warunkach objęły jedynie 11 lat, 8 miesięcy i 15 dni i uwzględnienie tego okresu nie uzupełniało okresu pracy w szczególnych warunkach do wymaganych 15 lat.

Skarga kasacyjna ubezpieczonego, oparta na dwu podstawach – naruszenia prawa materialnego i przepisów postępowania, zawierała wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu. Skarżący zarzucił błędne zastosowanie art. 32 i art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 4 ust. 1 i § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. polegające na przyjęciu, że do stażu pracy uprawniającego do nabycia prawa do emerytury po osiągnięciu wieku 60 lat nie można zaliczyć pracy w szczególnie trudnych warunkach wykonywanej na podstawie umowy o praktyczną naukę zawodu. W ramach drugiej podstawy skargi skarżący podniósł naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. przez to, że Sąd drugiej instancji zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji „z powodu dokonania odmiennej od Sądu Okręgowego wykładni przepisów prawa materialnego – rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., podczas gdy apelacja opierała się wyłącznie na zarzucie błędów w ustaleniach faktycznych”. Wskazał, że nie jest prawdą jakoby § 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. ustanowił wymaganie wykonywania pracy w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu obowiązującym na danym stanowisku, powołując się na pogląd Ministra Pracy i Polityki Społecznej wyrażony w piśmie z dnia 3 kwietnia 2008 r., stanowiące odpowiedź na interpelację nr 1733 w sprawie przepisów dotyczących zaliczenia okresu nauki zawodu do okresu zatrudnienia, zgodnie z którym w przypadku odbywania praktycznej nauki zawodu w zakładzie pracy, na podstawie umowy zawartej między zainteresowanym a zakładem pracy, okres praktycznej nauki zawodu podlega uwzględnieniu przy ustalaniu prawa do

emerytury lub renty oraz przy ustalaniu wysokości tych świadczeń. Stosownie bowiem do przepisu art. 6 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych za okresy składkowe uważa się między innymi okresy opłacania składek na ubezpieczenie społeczne oraz okresy zatrudnienia młodocianych na obszarze Państwa Polskiego na warunkach określonych w przepisach obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1975 roku. Podniósł, iż w przypadku odbywania praktycznej nauki zawodu na podstawie umowy zawartej między zainteresowanym a zakładem pracy, okres praktycznej nauki zawodu podlega uwzględnieniu przy ustalaniu prawa do emerytury lub renty oraz przy ustalaniu wysokości tych świadczeń.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Bezzasadny jest zrzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. postawiony przez skarżącego ze wskazaniem wykroczenia przez Sąd drugiej instancji poza granice apelacji opartej wyłącznie na zarzucie błędów w ustaleniach faktycznych przez dokonanie odmiennej od Sądu pierwszej instancji wykładni przepisów prawa materialnego – rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. W utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się merytoryczny charakter postępowania apelacyjnego, oznaczający, że sąd drugiej instancji nie może poprzestać na ustosunkowaniu się do zarzutów skarżącego, lecz musi – niezależnie od treści zarzutów – dokonać ponownych, własnych ustaleń, a następnie poddać je ocenie pod kątem prawa materialnego (por. uchwałę składu siedmiu sędziów – zasadę prawną – z dnia 23 marca 1999 r., III CZP 59/98, OSNC 1999 nr 7-8, poz. 124, a także wyroki z dnia 24 kwietnia 1997 r., II CKN 125/97, OSNC 1997 nr 11, poz. 172, z dnia 13 kwietnia 2000 r., III CKN 812/98, OSNC 2000 nr 10, poz. 193, z dnia 16 listopada 2000 r., I CKN 239/99, niepublikowany, z dnia 27 stycznia 2004 r., I PK 219/03, OSNP 2004, nr 23, poz. 404, z dnia 25 sierpnia 2004 r., I PK 22/03, OSNP 2005, nr 6, poz. 80 i z dnia 21 października 2005 r., I PK 77/05, OSNP 2006, nr 19-20, poz. 293 oraz postanowienie z dnia 17 kwietnia 1998 r., II CKN 704/97, OSNC 2998 nr 12, poz. 214). W kwestii granic (zakresu) ponownego rozpoznania sprawy przez sąd apelacyjny należy wskazać na

postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2002 r., III CZP 62/02 (OSNC 2004 nr 1, poz. 7), w którym wyraźnie wyłożono, że jakkolwiek postępowanie apelacyjne jest postępowaniem odwoławczym i kontrolnym, to jednak zachowuje charakter postępowania rozpoznawczego. Oznacza to, że sąd drugiej instancji ma pełną swobodę jurysdykcyjną, ograniczoną jedynie granicami zaskarżenia. W konsekwencji może, a jeżeli je dostrzeże – powinien, naprawić wszystkie naruszenia prawa materialnego, niezależnie od tego, czy zostały wytknięte w apelacji, pod warunkiem, że mieszczą się w granicach zaskarżenia. Zdaniem Sądu Najwyższego, na tym właśnie polega istota przyjętego w polskim procesie cywilnym modelu apelacji pełnej. Jakąkolwiek rozbieżność poglądów w tej kwestii rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale siedmiu sędziów z dnia 31 stycznia 2008 r., której nadał moc zasady prawnej (III CZP 49/07, OSNC 2008 nr 6, poz. 55).

W przedmiocie zastosowania przez Sąd drugiej instancji wskazanych w skardze jako naruszone przepisów § 4 ust. 1 i § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., należy stwierdzić, że – wbrew stanowisku skarżącego – okresami wykonywania zatrudnienia w szczególnych warunkach uprawniającymi do świadczeń określonych w art. 32 i art. 184 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych są wyłącznie okresy, w których praca w szczególnych warunkach wykonywana była stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy (§ 2 pkt 1 rozporządzenia).

Bezsporne jest, że ubezpieczony, urodzony w dniu 7 kwietnia 1949 r. był do dnia 6 kwietnia 1967 r. młodocianym w rozumieniu art. 190 § 1 k.p. Nie budzi wątpliwości, że okresy zatrudnienia młodocianych na obszarze Państwa Polskiego na warunkach określonych w przepisach obowiązujących przed dniem 1 stycznia 1975 r. uważa się za okresy składkowe (por. art. 6 ust. 2 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). W kwestii kwalifikowania pracy wykonywanej na podstawie umowy o naukę zawodu, Sąd Najwyższy wyraził także pogląd aprobowany przez skład orzekający w niniejszej sprawie, że okres nauki zawodu odbywanej przed dniem 1 stycznia 1975 r. w ramach umowy zawartej na podstawie przepisów ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o

nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy (Dz.U. Nr 45, poz. 226) był w rozumieniu prawa ubezpieczeń społecznych okresem zatrudnienia w ramach stosunku pracy (por. wyrok z dnia 24 kwietnia 2009 r., II UK 334/08, OSNP 2010 nr 23-24, poz. 294). W tym samym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazał jednak, że nie jest to wystarczające do uznania tych okresów za okresy wykonywania pracy w szczególnych warunkach w myśl § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r.

Stałe wykonywanie pracy w warunkach szczególnych jest rozumiane w orzecznictwie Sądu Najwyższego jako wypełniania pełnego wymiaru czasu pracy na zajmowanym stanowisku, gdyż nie jest dopuszczalne uwzględnianie do okresów pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze innych równocześnie wykonywanych prac w ramach dobowej miary czasu pracy, które nie oddziaływały szkodliwie na organizm pracownika (por. np. wyrok z dnia 4 czerwca 2008 r., II UK 306/07, OSNP 2009 nr 21-22, poz. 290). Wyjątek mogą tu stanowić krótkotrwałe, konieczne szkolenia pracownika, zwłaszcza wstępne (wyrok z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75).

Wymaganie wykonywania pracy w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy należy odnosić do pracowników, których czas pracy nie jest w żaden sposób umniejszony ze względu na ich cechy osobiste, lecz czas wymagany dla danego stanowiska, choćby skrócony, lecz tylko ze względu na szczególne warunki i zagrożenia wynikające ze świadczenia pracy na tym stanowisku. Na stanowisku pracy ucznia nauki zawodu przewidziana była norma czasu wnikająca z obowiązującego w spornym okresie (do czasu wejścia w życie Kodeksu pracy) art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy. Młodociani zatrudnieni w celu nauki zawodu obowiązani byli do doksztalcania się w zakresie obranego zawodu przez zajęcia teoretyczne w warunkach szkolnych. Czas pracy na stanowisku pracy, ze względu na ochronę pracownika młodocianego, nie mógł przekroczyć 6 godzin dziennie i 36 godzin tygodniowo. Do czasu pracy młodocianych wliczało się czas doksztalcania bez względu na to, czy nauka odbywa się w godzinach pracy, czy

poza godzinami pracy, jednakże w wymiarze nie większym niż 18 godzin tygodniowo. Gdyby więc nawet uznać, że przewidziana w obowiązujących przepisach – ze względu na charakter zatrudnienia lub związane z nim warunki – norma czasu pracy w rozmiarze odbiegającym od powszechnie obowiązującego, stanowiła pełny wymiar czasu pracy, to nie można pominąć koniunktywnego wymagania wykonywania pracy w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy przewidzianym dla stanowiska, na którym takie warunki występowały (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2009 r., II UK 334/08, OSNP 2010 nr 23-24, poz. 294, z dnia 20 stycznia 2011 r., II UK 169/10, niepublikowany oraz z dnia 23 stycznia 2012 r., II UK 96/11, niepublikowany).

Praca na podstawie umowy o naukę zawodu wykonywana była zawsze w rozmiarze mniejszym, niż obowiązujący na danym stanowisku, mimo że młodocianych w wieku powyżej lat 16 obowiązywał normalny czas pracy stosowany w zakładzie pracy (art. 13 ust. 2 ustawy o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy).

Z dokonanych w sprawie i wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika, że przez cały okres zatrudnienia na podstawie umowy o naukę zawodu wnioskodawca pracował na wynikających z tej umowy warunkach i w określonym w niej czasie pracy. Także po ukończeniu 18 roku życia łączył naukę zawodu z obowiązkiem doksztalcania się w zasadniczej szkole zawodowej, był przyuczany do wykonywania pracy określonej w art. 32 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach (o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia) i nie wykonywał jej stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, więc okres ten nie stanowił okresu pracy w szczególnych warunkach, wykonywanej na zasadach określonych w § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.

Z tych względów orzeczono, jak w sentencji (398¹⁴ k.p.c.).